

מה עשו עם תרומת הכסף

כ"ה ג' וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת, ופרש"י כולם באו בנדבה איש איש מה שנדבו לבו חוץ מן הכסף שבא בשוה מחצית השקל לכל אחד ולא מצינו בכל מלאכת המשכן שהוצרך שם כסף יותר שנאמר וכסף פקודי העדה וגו' בקע לגלגולת וגו' ושאר הכסף הבא שם בנדבה עשאוה לכלי שרת, והיינו שהרי בפי פקודי נאמר מנין הכסף שבא וזה קאי על מה שהביאו מחצית השקל, ונאמר שם מה עשו במשכן עם כסף זה, והרי במשכן לא הוצרכו עוד לכסף והרי כאן נאמר נדבת כסף ככל אשר ידבנו לבו, ולזה כי רש"י שעשו בזה עוד כלי שרת. והנה בב"ב י"ד א' ר' יהודה אומר כו' נשתיר שם טפח שבו עמודין עומדין שנאמר אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון עמודיו עשה כסף כו', ובש"מ בשם הראב"ד כי "ואני סבור אע"פ שכתוב אפריון עשה לו המלך שלמה עמודיו עשה כסף וגו' מימי משה היו אע"פ שלא מצינו אותה לא בצוואה ולא בעשייה, ואפשר שלא נעשו אלא לאחר שנשלמה התורה ונצטוו משה לתתה מצד הארון גם הכסף שהביאו לנדבת המשכן ממנו נעשו שלא מצינו לו צורך בכל מלאכת המשכן".

בדי הארון

(כ"ה ט"ו) בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו, והנה בשאר כלים היה אפשר להוציא את הבדים, ויש מקום לומר דממילא חלוק ארון משאר כלים שבשאר כלים אין זה אלא כדי שיוכלו לשאתם אבל בארון אפשר שכך צורת הארון היא עם הבדים, וי"ל נפ"מ לענין האיסור לעשות תבנית כלי המשכן, דאפ"ל דלענין ארון הוא דוקא עם הבדים משא"כ בשאר כלים, וע' בתוס' הרא"ש ר"ה דף כ"ד שאיסור לעשות צורת הארון הוא דוקא עם הכפורת ולהנ"ל יש מקום לדון דצריך גם להבדים וי"ל. וע' תוס' יומא דף ע"ב שהיו ח' טבעות וד' בדים דהיו טבעות ובדים כמו כל כלי המשכן והיו מסירים בדים אלו ומכניסים אותם לצורך משאות והיו עוד טבעות ובדים שבהם היה איסור להוציא את הבדים, ולפ"ז פשוט יותר שבדים אלו לא היו כלל לנשיאה אלא היו מצורת הארון. הנה בלאו דלא להסיר בדי הארון לכא' היינו דוקא אם הארון בכשרות אבל אם נשבר ונפסל האם עדיין יש בזה איסור. ועוד יל"ע איך הדין בנטמא הארון וצריך להזות עליו ולהטבילו אם יש בו לאו דלא יסורו ממנו. וכן יש לדון לענין מזיח חשן מעל האפוד אם נטמא החושן ואפוד אם יש בו לאו זה.

וני להוכיח שבמס' מכות כ"א ב' תנן יש חורש תלם אחד וחייב עליו משום שמונה לאוין החורש בשור וחמור והן מוקדשין וכלאים בכרם ובשביעית ויום טוב וכהן וזויר בבית הטומאה, ובגמ' כ"ב א' מתקיף לה אב"י וליחשוב נמי המזיח חושן מעל האפוד והמסיר בדי ארון, והרי איירי כאן בבית הטומאה וא"כ נטמא הארון, ומוכח דאפ"ה יש בו לאו שאסור להסיר בדי הארון. שוב נמצא בס' דרך חכמה בפרק ז' מכלי המקדש הי"ט בבאור ההלכה שארון אינו מקבל טומאה שהוא עשוי לנחת ע"ש. אבל נפ"מ בכל הנ"ל לענין חושן ואפוד.

מקור דין לבד מיריעות המשכן

- מתוך מכתב -

בס"ד, יום ג' לפי תצא תש"ע. לידידי יקירי הב' זעליג ק. נ"י שוכ"ט, יישר כח על פרסום הד"ת ויתן ד' שתזכה לפרסם הרבה חידו"ת ערבים ברבים. והנני מצרף כאן הערה.

בסוכה ב' אי' דלבוד הלכתא גמירי לה, ובחי' המאירי לעירובין דף ט' כי "ודווקא בפחות מג' דהוי לבד, וכמו שלמדנוהו בהגדה מלולאות שלא היה בין א' לחבירו שלשה ואמר הכתוב וחברת אל האהל",

וע"ש בהערות שהביא מכת"י המיוחס לרב האי גאון שכי' הא דאמרי בכולי תלמודא כל פחות משלשה כלבוד דמי, מאי חזו רבנן לומר בפחות משלשה ולא אמרו פחות מבי' או פחות מה', משום דגמרי לה ממשכן דאמר רחמנא וחברת את האהל להיות אחד וכתוב קרא אחרינא חמשים לולאות תעשה על שפת היריעה, אורכא דיריעה כמה הוי כ"ח אמה כדכתיב אורך היריעה האחת שמונה ועשרים באמה ואילו כ"ח אמות באמה בת ששה טפחים קמייירי, כמה הוי להו קס"ח טפחים פושכי, והולולאות כל אחד מהם חצי טפח שהם שתי אצבעות, ולעולם אין נקרא כלי פחות מטפח ואלו הלולאות שהם חמישים של חצי טפח היו ממלאין ביריעה כ"ה טפחים, פשו להו קמ"ג פושכי שלא היו מסדרין, והיו צריכין לחבר כדכתיב וחברת את האהל והיה אחד, אלא משום דהוי להו פחות מג', לפי כשתחסר מקום הלולאות שהן כ"ה טפחים מקס"ח נשארו קמ"ג, ואם נשארו ק"נ היו ג' טפחים בין כל אחד, ועכשיו כשנוציא מקום הלולאות יחסרו בין ב' טפחים, ואין בין כל אחד ואחד מהן אלא פחות משלשה וקרא הכתיב וחברת, אלא מכאן שפחות משלשה [כלבוד] דמי כמו שפירשנו עכ"ל, והנה צ"ב שכי' שהלולאות היו חצי טפח משום שאין כלי פחות מטפח, וצ"ע א"כ למה היה סגי בחצי טפח, וגם צ"ב שהרי הלולאות היו חלק מהיריעה ולא היו כלי בפני"ע וצ"ע.

אבל היותר ק' שהרי כל חשבון זה א"ש החשבון שהיו קס"ח טפחים אמה וכמבואר בפי' תרומה פכ"ו, וא"כ א"ש החשבון שהיו קס"ח טפחים וכשנוציא כ"ה טפחים נשארו קמ"ג טפחים וכשיו"ל לולאות נמצא שאין ג' טפחים בין לולאה ללולאה ולכך כתיב והיה המשכן אחד, אבל הרי יריעות האהל היו ל' אמה דהיינו ק"פ טפחים וכשנוציא כ"ה טפחים נמצא שהם קנ"ה טפחים הואיל והיו נ' לולאות נמצא שיש בין לולאה ללולאה יותר מג' טפחים, והרי כתיב וחברת את האהל והיה אחד, ואף שהיו יותר מג' טפחים בין לולאה ללולאה וצ"ע.

בברכת כתיבה וחתימה טובה [-]

הזכרת מעין המאורע במעין ג'

בשׁוּׁעַ סִי רִיחַ סִיבִי (גבי ברכת מעין ג') מזכירין בה מעין המאורע בשבת וי"ט ור"ח אבל לא בחנוכה ופורים, ובתו' בדף מ"ד א' ד"ה על כ' ובס' המיימוני מצריך להזכיר בה מעין המאורע בשבת ובי"ט וכן משמע בירושלמי ומיהו לא נהגו העולם כן ויכול להיות מה שמזכירים מעין המאורע היינו דוקא בימיהם שהיו רגילין לקבוע אין ואמיני פירות אבל האידנא לא קבעי ע"כ, אבל הפוסקים נקטו שמזכירים וכמבואר בשו"ע.

והנה בשׁוּׁעַ סִי תרי"ח ס"י כ' "וחולה שאכל ביוה"כ ונתיישב דעתו בענין שיכול לברך צריך להזכיר של יוה"כ בברכת המזון שאומר יעלה ויבא בבונה ירושלים". ולא נזכר בשׁוּׁעַ סִי ר"ח ולא בס' תרי"ח דין חולה שאוכל ביו"כ מז' המניין אם יזכיר בברכת מעין ג' את יוה"כ, (ומה שלא נזכר ר"ה י"ל שזה נכלל במה שבי"ט בשׁוּׁעַ יו"ט, אבל יש להבין למה לא נזכר יו"כ), גם בסידורים נדפס בברכת המזון שמי שאוכל ביוה"כ יאמר ביעלה ויבא את יום הכפורים ולא נדפס כן בברכת מעין ג'. והנה באמת שהרי יש מהראשונים שסוברים שבברכת מעין ג' אין מזכירים מעין המאורע, וגם יש שחולקים על ד' השו"ע בס' תרי"ח שבי"ט אומרים יעלה ויבא בברכהמ"ז, ואפשר שמתוך שיש בזה ב' ספיקות ע"כ אין מזכירים מעין המאורע במעין ג' ביוה"כ.

והנה בשׁוּׁעַ סִי רִיחַ סִיבִי כ' שבחנוכה ופורים אין מזכירים במעין ג', ובמחצית השקל שם ס"ק י"ח "וטעם כ' הלבוש כיון דעל הנסים היא הודאה ראוי להזכירו בהודאה דהיינו בתפלה במודים קודם ועל כולם ובבהמ"ז קודם ועל הכל דשם מזכירים הודאה משא"כ בברכה א' מעין ג' שאין בה הודאה שראוי לסמוך לה הודאה דעל הנסים כ"א במה שאומר ונודה לך על הארץ כו' ושם אינו ראוי להפסיק שיהיה מעין חתימה סמוך לחתימה, והל"ח פ' כ"מ ס"ק קל"ה כ' עליו שהוא דוחק, וכי הל"ח הטעם כיון שלא מצוין להזכיר מעין המאורע כי אם בירושלמי ושם לא הזכיר חנוכה ופורים ואפשר הטעם כיון שלא הוזכרו בתורה", ובבאר הגר"א כ' טעם אחר "דאף בבהמ"ז א"צ להזכיר מצד הדין כמ"ש בפ"ב דשבת אלא מצד המנהג משא"כ כאן שאין מנהג כלל וע' תו' שם", וכל טעמים אלו ל"ש לענין יוה"כ.

אבל מצונו עוד טעם מה שאין מזכירין חנוכה ופורים בברכת מעין ג', והנה האחרונים הק' עוד שבברכת מעין ג' מזכירים מעין המאורע קודם שאומרים כי אתה ד' טוב ומטיב, והק' בזה שהרי בברכהמ"ז מזכירים מעין המאורע קודם שאומרים ובנה ירושלים ולמה במעין ג' מזכירים זאת אחר ובנה ירושלים, וע' בזה באלהו רבה, ונדפס בשם הגר"ח (ע' ס' מעתיקי שמועה ח"ב והגדה של פסח מבית לוי ובס' אסופות רבינו חיים הלוי), דהנה בברכות כ"ט א' אי' שאין מתפללים מעין י"ח במוצ"ש מפני שצריך לומר בה הבדלה, והק' בגמ' למה לא יכלול גם הבדלה ויאמר הבינו ד' א-לקינו המבדיל בין קדש לחול, והניחו בגמ' בקשיא, ובר' יונה שם כ' דאפ"ה קימ"ל כן, וכ' "ואפשר לומר טעם בדבר דמשה" לא תקינו מעין הבדלה מפני שהבדלה אינה ברכה בפני"ע אלא שאנו כוללים אותה בברכת אתה חונן ואם היו אומרים מעין הבדלה היה נראה שההבדלה היא ברכה בפני"ע כיון שהתקינו מעין הבדלה כמו תקנו מעין שאר ברכות", ומבואר שבברכה שהיא מעין כמה ברכות אין אומרים אלא מעין הברכה ולא מעין הזכרה שבברכה, ולפ"ז לכא' מובן טעם הסוברים שבברכת מעין ג' אין מזכירים מעין המאורע, ובד' הסוברים שמזכירים י"ל שהרי בשכח לומר רצה אומר ברוך שנתן שבתות לעמו ישראל לאות ולברית בא"י מקדש השבת וכן ב"ט כמבואר שם, וא"כ נמצא שיש בה גם ברכה וע"כ אפשר להזכיר במעין ג' גם ד"ז, ולפ"ז א"ש שהרי בחנוכה ופורים לא תיקנו ברכה זו, וע"כ אין אומרים אותה בברכת מעין ג', שהרי אין אומרים אלא מעין ברכה ולא מעין הזכרה.

והנה עיקר ד"ז צ"ב שהרי כשלא שכת אינו אומר זאת בברכה בפני"ע אלא בהזכרה, ואולי הואיל וחזינו דזה חשוב לקבוע עליו ברכה, א"כ גם כשאומרים זאת בתוך ברכת בונה ירושלים יש לזה חשיבות של ברכה ורק שנכלל בברכת בונה ירושלים, שהרי חזינו שאם לא אמר במקומה צריך לאומרה בברכה בפני"ע.

ולפ"ז הובא שם עוד דמשה" אומרים זאת אחר ובנה ירושלים, משום שכל מה שמזכירים זאת הוא משום שיש ברכת אשר נתן כו' שזה אומרים אחר ובנה ירושלים ע"ש. [ויש להוסיף עוד שכל מה שאומרים זאת הוא משום שיש לזה חשיבות של ברכה וע"כ אומרים זאת בפני"ע ולא בתוך בונה ירושלים].

עוד הובא שם שהרי ביו"ט מזכירים את היו"ט ואומרים זכרנו ד' בו לטובה ואין אומרים לשון שמחה, ואילו בברכת מעין ג' אומרים ושמחנו ביום חג פלוני, ולהנ"ל א"ש דכיון שההזכרה היא מעין הברכה דאשר נתן ובברכה אומרים אשר נתן ימים טובים לשון ולשמחה ע"כ אומרים במעין ג' ושמחנו.

והנה באמת בטור ס' ר"ח כ' "וביו"ט אומרים ושמחנו ביום חג פלוני הזה", אבל בב"י כ' "וכתב בתשב"ץ שכתב היה נוהג מהר"ם ואומר ב"ט זכרנו לטובה ביום חג פלוני", וכן במ"ב ס"ק נ"ח כ' "וביו"ט ואמר זכרנו לטובה ביום חג פלוני הזה". ובסידורים נדפס ושמחנו וכנוי הטור, וכוונת הגר"ח ליישב ג' זו, אבל באמת שזה גופא צ"ב למה כשאומרים זאת בתוך ברכת בונה ירושלים אין אומרים שמחה ורק כשאומרים זאת בברכה בפני"ע אומרים לשמחה ולששון, והעירוי דאולי בתוך תפלה על בני ירושלים ל"ש לשון שמחה.

והנה במ"ב ס' קפ"ח ס"ק י"ט ש' "וביוה"כ לענין חולה שצריך לאכול בו וצריך לומר בו יעלה ויבא כדלקמן בס' תרי"ח ס"י א' פתח בהטוב והמטיב ונזכר שלא אמר יעלה ויבא אינו צריך לחזור וכמו בר"ח ואם נזכר קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב י"א דצריך לומר ברוך שנתן ימים קדושים לישראל את יוה"כ הזה בלי חתימה וי"א דבזה לא תקנו חכמים כלל נוסח ברכה להשלים הזכרת יעלה ויבא וכל שלא אמר במקומו שוב אינו חוזר וכן מסתברא", והנה לפי ש' ב' שאין אומרים ברכה זו ביוה"כ הרי א"ש שבברכת מעין ג' ביוה"כ לא יאמר הזכרה זו, כיון שאין אומרים מעין הזכרה אלא רק מעין ברכה. שו"ר בס' שמירת שבת כהלכתה פ"ט סל"א בהערה ק"ט בשם הגרש"ז אויערבך ז"ל דאף להסוברים שמזכירים במעין ג' רק מה שבברכהמ"ז אומרים ברכה בפני"ע אם שכת אבל כאן מה שאין אומרים ברכה בפני"ע הוא רק מספק, וע"כ שפיר י"ל הזכרה זו במעין ג', וצ"ע בל' המ"ב שם אם הוא רק מספק או דכך ס"ל ע"ש.

שוב הראוני שבסדור בית יעקב להגאון יעב"ץ כ' ג"כ להזכיר יו"כ במעין ג', ובאמת שד' הגאון יעב"ץ בסידורו שם שאם שכת יעלה ויבא בברהמ"ז ביו"כ שיאמר ברכה בפני"ע אחר בונה ירושלים, וא"כ א"ש דס"ל שיזכיר גם במעין ג'.

עוד הובא בשם הגר"ח שברמב"ם כ' הזכרת במעין ג' בשבת וי"ט ולא הזכיר בר"ח ובטור נזכר כן גם בר"ח, וע"פ הנ"ל י"ל דהנה בשכח יעלה ויבא בר"ח אומר את הברכה שנתן ראשי חדשים בלא חתימה, ודנו הפוסקים אם אומר בה שם ומלכות בתחילתה, ע' שיע"ת ס' קפ"ח, וי"ל גם שזו ד' הרמב"ם ע' בדבריו פ"ב הי"ג מהל' ברכות וע"כ אין הזכרה במעין ג' בר"ח, אבל ד' הטור שיש בר"ח שם ומלכות ע"כ דעתו שיש הזכרת מעין ג' בר"ח, והנה ע' ברמב"ם שם פ"ב מברכות הי"ב ש' שכת ולא הזכיר בשבת או ביו"ט כו' בשבת אומר ברוך ד' אשר נתן כו' ביו"ט אומר ברוך אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל כו' ובה"י כ' בראשי חדשים כו' אומר ברוך אשר נתן ראשי חדשים, והנה גם ביו"ט לא הזכיר שפותח בשם וסמך על משי"כ תחילה בשבת וא"כ לכא' אין להזכיר ממה שלא הזכיר כן בר"ח, ואך שבשו"ע יש לדייק כן שבס' קפ"ח סעיף ו' כ' להדיא שם ומלכות בשבת וביו"ט ובסעיף ז' גבי ר"ח לא הזכיר שם ומלכות, וכן דייק בשע"ת שם, אבל ד' השו"ע בס' ר"ח שיש הזכרת ר"ח במעין ג', וע' בבאוה"ל ס' קפ"ח ס"ז שמסיק להלכה לומר בר"ח את הברכה בשם ומלכות וע"ע בפ"י הרשב"ץ לברכות מ"ט.

(ובס' מעתיקי שמועה שם כ' שהגר"ח אמר זאת בשם הגאון בעל ערוך לנו, אבל לא נמצא כן בספרי ערוך לנו, רק במאסף שומר ציון הנאמן שי"ל ע"י הגאון בעל ערוך לנו ה' טבת תקט"ז נדפס ד"ז בשם ד"ז בשם הרב ר' מאיר ליב לעבוואהל מקראקא).

ובסוכה מ"ז א' כשם ששבעת ימי החג טעונין קרבן ושיר וברכה ולינה אף שמיני טעון קרבן ושיר וברכה ולינה (עמ' ב) מאי לאו זמן לא ברכת המזון ותפלה, וצ"ב שבשלמא תפלה יש ברכה של קדושת היום ואפ"ל שיש בה ברכה אבל ברכת הזמון אינה אלא הזכרה ולמה אמרו ברכה, וע' בפ"י ר"ח ש' הזכרה בברכת המזון ובתפלה. ולכא' היה אפ"ל שהרי מי ששכח להזכיר י"ט בברכת המזון אומר אח"כ ברכה בפני"ע אשר נתן ימים טובים כו', וא"כ חשיבא ברכה.

ואף שבלא שכת אינו אומר ברכה בפני"ע אבל הואיל וחזינו שבשכח אומר בכרכה בפני"ע מוכח שצריך ברכה ע"ז ורק שברכה זו נכללת עם ברכת בונה ירושלים, וכמו דמטו בבי מדרשא שמעין ג' היא רק על ברכה ולא על הזכרה, וממה שמזכירים שבת ויו"ט חזינו דיש חיוב ברכה על שבת ויו"ט וע"כ אומרים זאת בברכת מעין ג', וע"כ נקטו ל' ברכה.